

Συνέδρια της Ελληνικής Επιστημονικής Ένωσης Τεχνολογιών Πληροφορίας & Επικοινωνιών στην Εκπαίδευση

Τόμ. 1 (2025)

14ο Συνέδριο ΕΤΠΕ «ΤΠΕ στην Εκπαίδευση»

Cyberbullying και Έφηβοι/ες με Ήπια Νοητική Αναπηρία

Ασημίνα Τσιμπιδάκη, Βαρβάρα Χίου

doi: [10.12681/cetpe.9404](https://doi.org/10.12681/cetpe.9404)

Βιβλιογραφική αναφορά:

Τσιμπιδάκη Α., & Χίου Β. (2026). Cyberbullying και Έφηβοι/ες με Ήπια Νοητική Αναπηρία. *Συνέδρια της Ελληνικής Επιστημονικής Ένωσης Τεχνολογιών Πληροφορίας & Επικοινωνιών στην Εκπαίδευση, 1*, 1252-1255.
<https://doi.org/10.12681/cetpe.9404>

Cyberbullying και Έφηβοι/ες με Ήπια Νοητική Αναπηρία

Ασημίνα Τσιμπιδάκη¹, Βαρβάρα Χίου²

tsibidaki@aegean.gr, b.xiou@aegean.gr

¹Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

²Τμήμα Γεωγραφίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Περίληψη

Η εξάπλωση της ψηφιακής τεχνολογίας έχει διαμορφώσει νέα πεδία κοινωνικής αλληλεπίδρασης, με το cyberbullying να αναδεικνύεται σε κρίσιμο ζήτημα, ιδίως για εφήβους/ες με ήπια νοητική αναπηρία. Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η διερεύνηση των γνώσεων, εμπειριών και στρατηγικών διαχείρισης που αναπτύσσουν οι έφηβοι/ες απέναντι στο φαινόμενο. Η μελέτη βασίστηκε σε ποιοτική μεθοδολογία, με ημι-δομημένες συνεντεύξεις σε 30 μαθητές/τριες ηλικίας 12-15 ετών με διάγνωση ήπιας νοητικής αναπηρίας. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι το 63% των συμμετεχόντων/ουσών γνώριζε τον όρο cyberbullying, το 27% είχε υπάρξει θύμα και το 40% παρατηρητής/τρια ή γνώστης/τρια σχετικού περιστατικού. Ωστόσο, διαπιστώθηκε ασαφής εννοιολογική κατανόηση και δυσκολία στη διαχείριση, ενώ το 70% των θυμάτων δεν ανέφερε το περιστατικό σε ενήλικα. Τα ευρήματα αναδεικνύουν την ανάγκη ανάπτυξης στοχευμένων παρεμβάσεων πρόληψης και υποστήριξης, μέσω κατάλληλα προσαρμοσμένων εκπαιδευτικών πρακτικών που να ανταποκρίνονται στις ανάγκες της συγκεκριμένης ομάδας μαθητών/τριών.

Λέξεις κλειδιά: cyberbullying, έφηβοι/ες, ήπια νοητική αναπηρία, ποιοτική έρευνα, τμήματα ένταξης

Εισαγωγή

Στον ψηφιακό κόσμο όπου οι έφηβοι πειραματίζονται με την ταυτότητά τους, τα όρια ανάμεσα στην έκφραση και την έκθεση γίνονται θολά. Εκεί ακριβώς γεννιέται το φαινόμενο του cyberbullying. Το φαινόμενο αυτό, ως προέκταση του παραδοσιακού σχολικού εκφοβισμού, αποκτά ιδιαίτερη σημασία όταν εξετάζεται στο πλαίσιο της ευαλωτότητας ειδικών πληθυσμών, όπως οι έφηβοι/ες με ήπια νοητική αναπηρία (Αθανασιάδου, 2025). Ο όρος cyberbullying περιγράφει την επαναλαμβανόμενη και σκόπιμη επιθετική συμπεριφορά μέσω ψηφιακών μέσων, η οποία εκδηλώνεται από συνομηλικούς και βασίζεται σε σχέση ανισότητας δύναμης (Kowalski & Toth, 2018· Smith et al., 2008). Σε αντίθεση με τον παραδοσιακό εκφοβισμό, η διαδικτυακή του μορφή μπορεί να εκδηλώνεται οποιαδήποτε στιγμή, με τη χρήση ποικίλων τεχνολογικών εργαλείων και με μεγάλο βαθμό ανωνυμίας, γεγονός που εντείνει την αίσθηση αδυναμίας του θύματος (Kowalski & Toth, 2018). Τα άτομα με ήπια νοητική αναπηρία φαίνεται να είναι σημαντικά πιο εκτεθειμένα σε διαδικτυακούς κινδύνους, λόγω περιορισμένων δεξιοτήτων εντοπισμού καταστάσεων κινδύνου, χαμηλότερης αυτοεκτίμησης και δυσκολιών στην κοινωνική κατανόηση (Martínez-Cao et al., 2021). Ειδικότερα, οι έφηβοι/ες με νοητική αναπηρία διατρέχουν αυξημένο κίνδυνο να εμπλακούν είτε ως θύματα είτε ως παρατηρητές τέτοιων συμπεριφορών, χωρίς, όμως, να είναι σε θέση να τις αναγνωρίσουν ή να τις αναφέρουν (Kowalski & Toth, 2018). Η έρευνα προτείνει ότι οι μαθητές/ριες με μαθησιακές δυσκολίες έχουν επαφή με την ψηφιακή τεχνολογία και γνωρίζουν το cyberbullying, αλλά παρουσιάζουν κενά στην κατανόηση και δυσκολία στη διαχείρισή του (Λιάκου, 2016). Αν και δηλώνουν ότι θα ζητούσαν βοήθεια από ενήλικο άτομο, συχνά το αποφεύγουν λόγω φόβου και έλλειψης εμπιστοσύνης. Όπως τονίζουν οι Kowalski και Toth (2018), τα άτομα με αναπτυξιακές δυσκολίες πλήττονται περισσότερο από τον διαδικτυακό εκφοβισμό, με σοβαρές ψυχοκοινωνικές επιπτώσεις όπως άγχος, απομόνωση και καταθλιπτική διάθεση.

Η παρούσα εργασία

Η παρούσα εργασία εστιάζει στη διερεύνηση των γνώσεων, της εμπειρίας και των προτεινόμενων στρατηγικών αντιμετώπισης του cyberbullying από εφήβους/ες με ήπια νοητική αναπηρία. Μολονότι το φαινόμενο του cyberbullying έχει μελετηθεί εκτενώς στον γενικό μαθητικό πληθυσμό, η βιβλιογραφία αναδεικνύει σημαντικά κενά ως προς την οπτική των εφήβων με γνωστικές ή αναπτυξιακές δυσκολίες (Kowalski & Toth, 2018). Η μελέτη επιδιώκει να απαντήσει τα ακόλουθα ερευνητικά ερωτήματα:

1. Γνωρίζουν οι έφηβοι/ες τι είναι το cyberbullying;
2. Μπορούν οι έφηβοι/ες να αναγνωρίσουν και να περιγράψουν σχετικές συμπεριφορές;
3. Οι έφηβοι/ες έχουν βιώσει ή παρατηρήσει περιστατικά cyberbullying;
4. Πώς αντέδρασαν οι έφηβοι/ες και ποιες στρατηγικές αντιμετώπισης ακολούθησαν;
5. Τι πιστεύουν οι έφηβοι/ες ότι πρέπει να κάνει ένα άτομο όταν υφίσταται cyberbullying;

Μέθοδος

Η παρούσα μελέτη συνιστά ποιοτική ερευνητική προσέγγιση και εντάσσεται σε ευρύτερο ερευνητικό πλαίσιο έρευνας, που βρίσκεται σε εξέλιξη. Ως εργαλείο συλλογής δεδομένων επιλέχθηκε η ημι-δομημένη συνέντευξη. Το δείγμα της έρευνας ήταν 30 έφηβοι/ες, ηλικίας 12-15 ετών ($M.O. = 13,5$ έτη, $T.A. = 1,0$), με διάγνωση-διαφοροδιάγνωση "ήπια νοητική αναπηρία". Συγκεκριμένα, συμμετείχαν 18 αγόρια (60%) και 12 κορίτσια (40%). Όλοι/ες οι συμμετέχοντες/ουσες φοιτούν σε γενικά σχολεία και παρακολουθούν τμήματα ένταξης για τα φιλολογικά μαθήματα και τα μαθηματικά. Η ανάλυση πραγματοποιήθηκε με θεματική ανάλυση περιεχομένου, σύμφωνα με τα στάδια των Braun και Clarke (2006). Οι απαντήσεις κωδικοποιήθηκαν και ομαδοποιήθηκαν με βάση τους πέντε ερευνητικούς άξονες: γνώση του όρου, αναγνώριση, εμπειρία, αντίδραση και προτάσεις διαχείρισης. Δόθηκε έμφαση στη διατήρηση του αυθεντικού λόγου των εφήβων. Η αξιοπιστία διασφαλίστηκε μέσω διπλού ελέγχου και συμφωνίας μεταξύ δύο αναλυτών (96%).

Αποτελέσματα

Κατανόηση του όρου cyberbullying

Το 63% δήλωσε ότι γνωρίζει τον όρο cyberbullying, περιγράφοντάς τον κυρίως ως "κοροΐδια στο κινητό" ή "κακά λόγια στο ίντερνετ". Ένα 20% δυσκολεύτηκε να τον ορίσει με σαφήνεια, συγχέοντάς τον με γενικές επιθετικές συμπεριφορές. Ανέφεραν κάποιοι/ες χαρακτηριστικά: "Είναι όταν κάποιος γράφει κακά πράγματα για σένα στο ίντερνετ" (έφηβος, 14 ετών). "Cyberbullying είναι όταν σε βρίζουν σε παιχνίδια ή στο YouTube και γελάνε." (έφηβη, 14 ετών).

Αναγνώριση σχετικών συμπεριφορών

Η πλειονότητα (πάνω από 70%) ήταν σε θέση να αναγνωρίσει παραδείγματα συμπεριφορών που σχετίζονται με το cyberbullying, όπως ύβρεις, κοροΐδια μέσω μηνυμάτων ή δημοσίευση προσωπικών φωτογραφιών χωρίς άδεια. Ορισμένοι/ες, ωστόσο, χαρακτήριζαν αυτά τα περιστατικά ως "πλάκες" ή "αστεία", γεγονός που δείχνει ασάφεια στην αντίληψη των ορίων. Κάποιοι/ες έφηβοι/ες κατέθεσαν:

"Στην αρχή μου έλεγε ότι με ξέρει από το σχολείο. Μετά έγραφε ότι είμαι χαζή και όλοι γελάνε μαζί μου. Έκλαιγα. Δεν ήθελα να ξαναμπώ στο Instagram." (έφηβη, 12 ετών).

"Έβαλαν μια φώτο μου και έγραφαν από κάτω 'ο χαζός της τάξης'. Το είδα από το κινητό του άλλου." (έφηβος, 14 ετών).

Εμπειρία θυματοποίησης ή παρατήρησης

Το 27% των συμμετεχόντων/ουσών δήλωσε ότι έχει υπάρξει θύμα cyberbullying, ενώ το 40% είχε παρατηρήσει ανάλογα περιστατικά στο σχολείο ή σε πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης. Συνηθισμένες μορφές περιλάμβαναν προσβλητικά μηνύματα, διαδικτυακή απομόνωση ή δημοσίευση ψευδών πληροφοριών. Ένας έφηβος δήλωσε χαρακτηριστικά: *"Με έβγαλαν από το γκρουπ στο κινητό και έφτιαξαν άλλο να λένε κακά για μένα. Το είδα από φίλο μου."* (έφηβος, 15 ετών).

Αντιδράσεις και στρατηγικές αντιμετώπισης

Η πλειονότητα των θυμάτων (70%) δεν προέβη σε καμία ενέργεια μετά το περιστατικό. Ο φόβος, η ντροπή και η αβεβαιότητα φάνηκαν να λειτουργούν ανασταλτικά στην αναφορά ή διαχείριση των γεγονότων. Όσοι/ες αντέδρασαν, απευθύνθηκαν κυρίως στους γονείς τους, ή σε άτομα εμπιστοσύνης. Είπαν χαρακτηριστικά κάποιοι/ες:

"Το έκλεισα. Δεν είπα τίποτα, γιατί ντροπέρομαι" (έφηβος, 15 ετών).

"Το είπα στη μαμά μου και με βοήθησε να το μπλοκάρουμε" (έφηβη, 13 ετών).

Προτάσεις για την αντιμετώπιση του cyberbullying

Η πλειονότητα των εφήβων (70%) πρότεινε ότι το άτομο που υφίσταται διαδικτυακό εκφοβισμό θα πρέπει να το αναφέρει σε ενήλικες ή να διακόψει την επικοινωνία. Άλλες προτάσεις περιλάμβαναν τεχνικά μέτρα, όπως μπλοκάρισμα ή διαγραφή λογαριασμών. Κάποιοι/ες έφηβοι/ες δήλωσαν ενδεικτικά:

"Να το πει στη μαμά του ή στην καθηγήτρια που μιλάει. Μπορεί να το λύσουν" (έφηβη, 12 ετών).

"Να το πει. Όχι να το κρατάει. Μπορεί να τον βοηθήσουν." (έφηβος, 14 ετών).

Συζήτηση

Η έρευνα είχε ως στόχο να αναδείξει το πολύπλοκο φαινόμενο του cyberbullying μέσα από την οπτική εφήβων με ήπια νοητική αναπηρία. Η έρευνα ανέδειξε ότι οι συμμετέχοντες/ουσες έχουν εμπειρική επαφή με τα ψηφιακά μέσα, η κατανόησή τους για το φαινόμενο παραμένει επιφανειακή, συχνά συγκεκριμένη, και συνοδεύεται από περιορισμένες δεξιότητες αναγνώρισης και αντίδρασης. Τα ευρήματα αυτά επιβεβαιώνουν προηγούμενες έρευνες (Kowalski & Toth, 2018) που αναδεικνύουν την αυξημένη ευαλωτότητα των εφήβων με ήπια νοητική αναπηρία απέναντι στον διαδικτυακό εκφοβισμό. Η συναισθηματική επιβάρυνση, ο φόβος και η δυσκολία στην επικοινωνία φαίνεται να λειτουργούν ανασταλτικά στην ενεργή διαχείριση των περιστατικών και στην αναζήτηση βοήθειας. Η επιλογή της σιωπής από την πλειονότητα των συμμετεχόντων/ουσών, επιβεβαιώνει την ύπαρξη σημαντικών εμποδίων στην έκφραση και υποστήριξη, όπως παρατηρούν και οι Sampasa-Kanyinga et al. (2023), τονίζοντας τη σύνδεση του cyberbullying με αυξημένο ψυχολογικό κίνδυνο για εφήβους/ες με αναπηρίες. Η διαπίστωση ότι αρκετοί/ές έφηβοι/ες δυσκολεύονται να διακρίνουν την επιθετικότητα από την "πλάκα" ή δεν αντιλαμβάνονται τον κίνδυνο σε ορισμένες συμπεριφορές, υποδηλώνει την ανάγκη για στοχευμένες παρεμβάσεις που ενσωματώνουν όχι μόνο γνωστικό αλλά και συναισθηματικό και κοινωνικό περιεχόμενο. Όπως επισημαίνουν οι Montiel και Agustina (2019), η ψηφιακή εκπαίδευση για μαθητές/τριες με γνωστικές δυσκολίες οφείλει να βασίζεται σε ολιστικά μοντέλα μάθησης και ενδυνάμωσης. Ιδιαίτερη σημασία έχει το γεγονός ότι οι ίδιοι/ες οι έφηβοι/ες διατύπωσαν συγκεκριμένες προτάσεις

πρόληψης, υποδεικνύοντας την επιθυμία και τη δυνατότητά τους να συμμετέχουν ενεργά σε δράσεις προστασίας. Η ένταξη των προσωπικών τους αφηγήσεων και της εμπειρίας τους στον σχεδιασμό εκπαιδευτικών πολιτικών και προγραμμάτων μπορεί να ενισχύσει την αποτελεσματικότητα κάθε παρέμβασης (Ortega-Ruiz et al., 2012). Επομένως, η συστηματική καλλιέργεια δεξιοτήτων αναγνώρισης κινδύνου, ψηφιακής συμπεριφοράς και διεκδίκησης βοήθειας είναι απαραίτητη. Παράλληλα, απαιτείται συνεργασία σχολείου - οικογένειας και δημιουργία ασφαλών πλαισίων έκφρασης, προκειμένου να αντιμετωπιστούν τόσο τα περισσότερα όσο και τα βαθύτερα εμπόδια σιωπής και απομόνωσης.

Συμπεράσματα και περιορισμοί μελέτης

Η μελέτη κατέδειξε ότι οι έφηβοι/ες με ήπια νοητική αναπηρία έχουν μερική γνώση του cyberbullying και μπορούν σε μεγάλο βαθμό να αναγνωρίσουν σχετικές συμπεριφορές. Ωστόσο, παρουσιάζουν δυσκολίες στην κατανόηση και διαχείρισή του, κυρίως λόγω συναισθηματικών παραγόντων, όπως ο φόβος και η ντροπή. Η απουσία αντίδρασης και η αποσιώπηση αναδεικνύουν την ανάγκη για προσαρμοσμένες παρεμβάσεις πρόληψης και ενδυνάμωσης. Οι θέσεις των εφήβων μπορεί να συμβάλουν ουσιαστικά στον σχεδιασμό κατάλληλων εκπαιδευτικών δράσεων. Περιορισμοί της μελέτης αποτελούν το μικρό δείγμα, η εξάρτηση από λεκτικά δεδομένα και η απουσία διασταύρωσης των δεδομένων με άλλες πηγές. Ωστόσο, τα ευρήματα παρέχουν χρήσιμες ενδείξεις για τις ανάγκες εφήβων με ήπια νοητική αναπηρία και θέτουν τη βάση για μελλοντικές έρευνες.

Αναφορές

- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp0630a>
- Kowalski, R., & Toth, A. (2018). Cyberbullying among youth with and without disabilities. *Journal of Child & Adolescent Trauma*, 11, 1-9. <https://doi.org/10.1007/s40653-017-0139-y>
- Martínez-Cao, C., Gómez, L. E., Alcedo, M. Á., & Monsalve, A. (2021). Systematic review of bullying and cyberbullying in young people with intellectual disability. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities*, 56(1), 3-17.
- Montiel, I., & Agustina, J. R. (2019). Cyberbullying and intellectual disabilities: A systematic review. *Research in Developmental Disabilities*, 89, 19-30. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2019.03.001>
- Ortega-Ruiz, R., Del Rey, R., & Casas, J. A. (2012). Knowing, building and living together on Internet and social networks: The ConRed cyberbullying prevention program. *International Journal of Conflict and Violence*, 6(2), 303-313.
- Sampasa-Kanyinga, H., Lalande, L., Colman, I., & Goldfield, G. S. (2023). The associations between bullying and suicidal behaviors in adolescents with and without disabilities. *European Child & Adolescent Psychiatry*. <https://doi.org/10.1007/s00787-022-02128-x>
- Αθανασιάδου, Τ. (2025, 5 Μαΐου). Η ταυτότητα των εφήβων στο διαδίκτυο και το φαινόμενο του cyberbullying. PsychologyNow.gr. <https://www.psychologynow.gr/arthra-psyxologias/sxoleio/sxolikos-ekfovi/smos/h-taftotita-ton-efivon-sto-diadiktyo-kai-to-fainomeno-tou-cyberbullying/>
- Λιάκου (2016). *Cyberbullying και μαθητές που φοιτούν σε τμήματα ένταξης* [Διπλωματική εργασία]. Πανεπιστήμιο Αιγαίου.